

УДК 323.21(477)

Д. М. Дейдей,
аспірант кафедри публічного управління та публічної служби,
Національна Академія Державного Управління при Президентові України
ORCID ID: 0000-0003-2713-4538

DOI: 10.32702/2306-6814.2019.22.121

СВІТОВИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІСЦЕВИХ ВИБОРІВ

D. Deidei,
postgraduate student of the Department of Public Administration and Public Service
of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine

WORLD EXPERIENCE OF LEGAL REGULATION OF LOCAL ELECTIONS

У статті зазначено, що наявність повноцінного місцевого самоврядування, через яке найповніше може бути реалізовано ідею здійснення влади народом безпосередньо, є однією з визначальних ознак демократичної, соціальної та правової держави. За останні роки в умовах децентралізації відбулися зміни в суспільно-політичному устрої України, що спричинили також значні зміни в законодавстві про місцеві вибори, але й дотепер у цьому питанні є багато недоліків, а першочерговою необхідністю є створення ефективного організаційно-правового механізму, який забезпечив би своєчасне самооновлення політичної системи з урахуванням змін, запровадження в усі сфери життя принципів демократизації суспільства.

Зазначено, що в різних країнах світу місцеві вибори відрізняються низкою особливостей: ступенем інтеграції із системою загальнонаціональних виборів; наявністю виборчих цензів; періодичністю проведення виборів; способом визначення кількості депутатів; особливостями формування виборчих округів; типом виборчої системи; способом обрання мерів або голів місцевих рад. Отже, на підставі аналізу місцевих виборів у зарубіжних країнах можна зробити висновок про те, що Україна прагне наблизитись до європейських стандартів у сфері виборчого права. Водночас пропорційна виборча система на місцевих виборах потребує подальшого вдосконалення. Під час формування органів місцевого самоврядування в Україні, запозичивши зарубіжний досвід, необхідно: завершити реформу адміністративно-територіального устрою країни, прийнявши ряд законодавчих і нормативно-правових актів, сформувати самодостатні органи місцевого самоврядування, провівши чергові місцеві вибори на новій законодавчій основі.

The article states that the existence of full-fledged local self-government, through which the idea of exercising power directly by the people can be fully implemented, is one of the defining features of a democratic, social and rule of law. In recent years, changes in the social and political system of Ukraine have taken place in the conditions of decentralization, which have also led to significant changes in the legislation on local elections, but so far there are many shortcomings in this matter, and the urgent need is to create an effective legal and legal mechanism that would provide timely self-renewal of the political system in the light of changes, implementation of the principles of democratization in all spheres of life.

Attention is drawn to the fact that the issue of creating the proper conditions for the implementation of the constitutional right of citizens to freely choose and be elected, in particular, to local self-government bodies is a priority. Therefore, the exceptional importance of local elections for the development of local self-government and direct democracy in Ukraine, testify to the relevance of this topic, determine not only the scientific but also the practical importance, in particular, to improve the legislation of Ukraine on local elections by introducing the best features of the world experience in the development of the institute local elections.

Democratic elections are proven to be a complex and multidimensional process that involves a wide range of components, functions, tools, principles and properties. Some of them are the constancy and equality of the rules of the game for all, competitiveness, the rule of law, civil society, freedom of speech, independent court and more. These and many other components in their interaction ensure the relative effectiveness of elections as an institution. For almost two decades, every election in Ukraine has been held under the new law. The Laws of Ukraine "On the election of the People's Deputies of Ukraine" and "On the local elections state that the participation of Ukrainian citizens in the elections of deputies is voluntary. No one shall be compelled to participate in or not participate in elections.

It is noted that in different countries, local elections are distinguished by a number of features: the degree of integration with the system of national elections; availability of electoral qualifications; the frequency of elections; the method of determining the number of deputies; features of constituency formation; the type of electoral system; a way to elect mayors or heads of local councils. Therefore, based on the analysis of local elections in foreign countries, we can conclude that Ukraine is seeking to move closer to European standards in the field of suffrage. At the same time, the proportional election system in local elections needs further improvement. During the formation of local self-government bodies in Ukraine, borrowing from foreign experience, it is necessary to: reform the administrative-territorial system, adopt a number of legislative and regulatory acts, form self-sufficient local self-government bodies, and hold regular local elections on a new legislative basis.

Ключові слова: вибори, місцеві вибори, місцеве самоврядування, виборчий процес, типи виборчих систем.

Key words: elections, local elections, local government, electoral process, types of electoral systems.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Наявність повноцінного місцевого самоврядування (МС), через яке найповніше може бути реалізовано ідею здійснення влади народом безпосередньо, є однією з визначальних ознак демократичної, соціальної та правової держави. За останні роки в умовах децентралізації відбулися зміни в суспільно-політичному устрої України, що спричинили також значні зміни в законодавстві про місцеві вибори, але й дотепер у цьому питанні є багато недоліків, а насамперед необхідно створити ефективний організаційно-правового механізму, який забезпечив би своєчасне самооновлення політичної системи з урахуванням змін, запровадження в усі сфери життя принципів демократизації суспільства.

Сьогодні першочерговими виявляються питання створення належних умов для реалізації конституційного права громадян вільно обирати і бути обраними, зокрема, до органів МС. Отже, виняткове значення місцевих виборів для розвитку МС та безпосередньої демократії в Україні, свідчать про актуальність зазначеної теми, зумовлюють не тільки наукову, але й практичну значимість, зокрема, для покращання законодавства України про місцеві вибори шляхом впровадження кращих рис світового досвіду щодо розвитку інституту місцевих виборів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ

Дослідженням проблем становлення та розвитку інституту виборів займалися такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як: О. Бойко, В. Грובה, Ю. Ключковський, М. Козюбра, Б. Николаїшин, В. Погорілко, В. Руденко, М. Ставнійчук, О. Титаренко, В. Шаповал, О. Чернецька та ін. Проте є потреба у дослідженні нових тенденцій, які відображені в сучасних процесах розвитку інституту місцевих виборів у зарубіжних країнах.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження світового досвіду правового регулювання місцевих виборів з метою визначення кращих рис досвіду з метою впровадження в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Демократичні вибори — це складний і багатомірний процес, який включає широкий спектр компонентів, функцій, інструментів, принципів і властивостей. Деякі з них — сталість та рівність правил гри для всіх, конкурентність, верховенство права, громадянське суспільство, свобода слова, незалежний суд тощо. Ці та багато інших компонентів у своїй взаємодії забезпечують відносну ефективність виборів як інституту. Майже два десятиріччя кожні вибори в Україні проводяться за новим законом. У Законах України "Про вибори народних депутатів України" [8, ст. 5] і "Про місцеві вибори" [9, ст. 6] зазначено, що участь громадян України у виборах депутатів є добровільною. Ніхто не може бути примушений до участі чи неучасті у виборах.

Питання обов'язкового голосування не є новим в історії організації та проведення виборів в країнах світу. У 1893 р. обов'язкове голосування було запроваджено в Бельгії [15]. У 1997 р. обов'язкове голосування впровадили в Таїланді [10], а у 2014 р. "жовті сорочки" (демократична опозиція) вимагали проведення виборчої реформи і обмеження права голосу для окремої категорії громадян — неосвічених селян півночі країни, що складають більшість виборців і яких легко підкупити [10]. В Австрії за ухилення від виконання цього "обов'язку" громадяни караються значним грошовим штрафом, а в разі його несплати — арештом на термін до двох тижнів. Подекуди застосовується зниження порогу кількості учасників голосування, за яким вибори визнаються такими, що не відбулися. Рівень участі більшості виборців може становити від 50 % плюс один голос до понад 75 % усіх виборців [6, с. 215].

У 2016 р. парламент Болгарії прийняв відповідні зміни до законодавства про вибори щодо обов'язкового голосування, що стало причиною вуличних протестів [12]. У державах, де законом передбачено обов'язковість голосування, участь у виборах трактується як обов'язок громадян, за невиконання якого встановлені певні санкції: обов'язок надання пояснення; виключення зі списку виборців; обмеження на проведення фінансових операцій; штрафи та обмеження волі. Це питання було предметом дослідження Європейським судом з прав людини, який в своєму рішенні зазначив, що обов'язкове голосування не можна вважати порушенням

фундаментальних свобод людини тому, що обов'язком є явка на виборах, а не саме голосування [14].

21.03.2017 р. Виборча рада Нідерландів оприлюднила результати парламентських виборів, у голосуванні взяло участь 81,9% виборців. Цей показник став рекордним за останні 30 років. Список виборців у Нідерландах формується автоматично з бази мешканців муніципалітету. За два тижні до виборів кожен виборець отримує поштою сертифікат для голосування, який має кілька рівнів захисту від підробки — містить особисті дані виборця, а також унікальний номер. У випадку втрати сертифікату, виборець може звернутись до муніципалітету за новим.

Кожен виборець має право проголосувати за себе, а також ще за максимум двох осіб за дорученням (Volmacht — голосування за дорученням). Якщо виборець, який доручає свій голос, зареєстрований в тому самому муніципалітеті, що і довірена особа, то він пише доручення на звороті свого сертифікату для голосування, передаючи його довірній особі. Якщо виборець хоче довірити свій голос особі з іншого муніципалітету, то він повинен завчасно обміняти свій сертифікат на спеціальний сертифікат письмового доручення, та передати його довірній особі разом з копією посвідчення особи [5]. І це є особливістю виборчого процесу в Нідерландах.

11.09.2017 р. у Норвегії відбулись парламентські вибори, незважаючи на пережиті масштабні соціальні зміни, різноманітні виклики і загрози, "двоблокова" політична система країни зберігає традиційний вигляд. Для Норвегії характерний дуже високий рівень довіри громадян до інституту виборів, про що свідчить незмінно висока виборча активність протягом більше століття. Участь у виборах 2017 р. взяли майже 3 млн виборців (78,2 %). З них менше 19 тис. (0,6 %) опустили до виборчих скриньок порожні бюлетені (своєрідна форма голосування "проти всіх"), а лише 5 тис. бюлетенів (0,2%) були визнані недійсними. В чому ж секрет колосальної довіри норвежців до інституту виборів [7]?

1) стабільність правил, ефективність будь-якого інституту — не тільки виборів — проявляється не окремим епізодом його застосування, а сукупністю застосувань протягом тривалого часу. Коли виборчі правила стабільні, то громадянам легше відслідковувати ефекти свого вибору, а партіям — будувати довгострокові стратегії. Саме тому стабільність виборчих правил є найважливішим фактором для формування довіри громадян до виборів;

2) "дружність" і відкритість виборчого процесу до виборця. Державні органи, муніципалітети, виборчі комісії створюють усі можливості для того, щоб наблизити виборчу скриньку до громадян, а виборці охоче цим користуються (раннє і дострокове голосування, додатковий день виборів, розміщення й облаштування пунктів голосування, експерименти з інтернет-голосуванням у 2011 і 2013 роках тощо);

3) децентралізація адміністрування виборів практично унеможливує незаконне адміністративне або стороннє втручання у виборчий процес (розподіл функцій, подвійний перерахунок голосів, встановлення результатів безпосередньо в окрузі, можливість апеляції до

найвищої інстанції — парламенту — в разі порушення виборчих прав тощо);

4) виборець розуміє і відчуває на своєму добробуті результат власного вибору [7].

Традиції парламентаризму в Швеції сягають 15 ст. Швеція залишається монархією, проте представницький орган, Риксдаг, одним з перших в Європі мав реальні законодавчі повноваження та вплив на виконавчу владу. Після реформи 1865 р. парламент було розділено на дві палати; депутатів нижньої палати обирали виборці — чоловіки, які досягли 25 років і володіли нерухомістю. Цілком демократичними вибори стали у 1921 р., коли було відмінено виборчий ценз (до нижньої палати) та право голосу отримали жінки. З 1974 р. Швеція перетворилася з дуалістичної в парламентську монархію, Риксдаг став однопалатним та обирався на 3 роки. З 1994 р. у Швеції парламентські та місцеві вибори проходять раз на чотири роки за пропорційною системою. З 1998 р. було впроваджено голосування за відкритими списками. Щоб змінити місце у партійному списку кандидату необхідно набрати більш ніж 5% голосів виборців. Однак не всі виборці користаються можливістю проголосувати за конкретного кандидата зі списку. Наприклад, на останніх виборах лише 24% виборців проголосували преференційно [1]. Вибори в Швеції можна охарактеризувати як відкриті і ця відкритість системи виборчого процесу виражається у всьому: від декларативної реєстрації кандидатів у депутати, закінчуючи тим, що кожен має право без акредитації спостерігати за процесом підрахунку голосів. Право голосу мають громадяни Швеції віком від 18 років, але на місцевих виборах голосують і не громадяни. Проте необхідною умовою є проживання у місцевій громаді не менш ніж три роки. Особливістю шведських виборів є також можливість проголосувати без документа, який ідентифікує особу, але за обов'язкової умови, що інший виборець підтвердить, що знає цю людину.

У Швеції немає жодних правил, які б регламентували реєстрацію політичної партії. Партією вважається будь-яке, навіть, неформальне об'єднання трьох і більше виборців для участі у виборах. Єдина площина легалізації — реєстрація назви партії (щоб ніхто більше не зміг нею скористатись), для якої необхідно зібрати певну кількість підписів. Крім того, така декларативна реєстрація назви дає можливість для друку окремого партійного бюлетеня. Враховуючи одночасність виборів до різних рівнів влади, є три види бюлетенів, які відрізняються кольором: жовті — для виборів у парламент (Riksdag), сині — обласні (landsting), білі — муніципалітети (kommuner). Кожен вид поділяється ще на три типи: універсальний порожній бюлетень, в якому виборець власноручно може вписати назву політичної партії (в тому числі щойно видуману — і цей голос буде дійсним), партійний бюлетень без списку кандидатів та партійний бюлетень зі списком висунутих кандидатів. Якщо партія не висунула конкретних кандидатів (що не є обов'язком), то виборці можуть пропонувати власних, шляхом вписування прізвища та імені пропонованого кандидата в бюлетені другого типу [1].

Вибори до органів МС є тим політичним актом, від результатів якого значною мірою залежить подальший

розвиток територіальної громади та на основі якого формуватимуться відносини між виборними (представницькими) органами та мешканцями територіальних громад в процесі здійснення МС. Місцеві вибори мають свої особливості залежно від певних критеріїв:

— за сутністю — локальні (місцеві) вибори, що проводяться в межах відповідних адміністративно-територіальних одиниць;

— за змістом — вибори, у ході яких формується система органів місцевого самоврядування, до якої входять ради різних рівнів: базового, в окремих країнах — проміжного, національного (регіонального) рівнів [11, с. 73—74].

Основні принципи виборчого права, зокрема й місцевих виборів, втілені в міжнародно-правових документах. Зокрема, у ст. 21 Загальної декларації прав людини, яка була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р., проголошено, що "воля народу має бути основою влади уряду: ця воля повинна знаходити своє відбиття в періодичних і не сфальсифікованих виборах, які мають проводитися за загального, рівного виборчого права шляхом таємного голосування або за допомогою інших рівнозначних форм, що забезпечують свободу голосування" [4]. Європейська Комісія за демократію через право, більш відома як Венеціанська Комісія (заснована в 1990 р.), є дорадчим органом Ради Європи з конституційних справ [3]. У 2002 р. спільно з Парламентською Асамблеєю та Конгресом місцевих і регіональних влад Ради Європи вона заснувала Раду за демократичні вибори. Кодекс належної практики у виборчих справах звів разом і кодифікував основні європейські принципи організації вільних і демократичних виборів [13]. Ці норми європейського виборчого доробку є стандартними конституційними принципами виборчого права: загальне, рівне, вільне, таємне і пряме виборче право разом з регулярним проведенням виборів. Нормативні акти щодо місцевих виборів та практика їх застосування в кожній країні є частиною її виборчої системи в цілому.

Однак головні обмеження щодо участі в місцевих виборах пов'язані не з віком, а з приналежністю особи до території, де розташований місцевий орган публічної влади. Згідно з нормами законодавства багатьох країн і виборці, і кандидати мають протягом встановленого терміну проживати на території МС. Проте в окремих випадках проживання кандидатів на території округу не обов'язкове, достатньою умовою для балотування є сплата місцевих податків за власність або бізнес на території муніципалітету (Франція). Ценз громадянства передбачає участь у виборах лише тих осіб, які є громадянами цієї держави протягом установленого законом строку.

Відповідно до закону, кількість виборців розраховується на основі інформації в базі даних цивільного реєстру відповідно до закону, що стосується оброблення персональних даних при проведенні перепису, що проводиться до 1 березня до дня року виборів [2]. Отже, в Швеції кількість депутатів у місцевій раді залежить від кількості проживаючого і маючого право голосу на виборах населення. Суттєвою особливістю є вибори голови місцевої ради зі складу депутатів тієї політичної партії, яка отримала більшість на виборах.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ЦЬОМУ НАПРЯМІ

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що запровадження голосування за відкритими політичними списками, допуск до голосування осіб, які не є громадянами України, але які в силу певних обставин на законних умовах фактично проживають на території певної територіальної громади і сплачують податки, обрання голови районної або обласної ради із числа партійних переможців, значно зміцнять демократичну спрямованість України на утвердження прав і свобод людини та громадянина, посилять довіру населення до органів місцевої влади, зміцнять визначений народом курс до становлення європейської демократичної, соціальної та правової держави. Західноєвропейський досвід місцевих виборів спирається на глибокі традиції МС, застосування на місцевих виборах досить різноманітних виборчих систем: мажоритарну, пропорційну, змішану. У кожних конкретних умовах обраний тип виборчої системи може забезпечувати вплив політичних партій на формування та реалізацію муніципальної політики, ефективне функціонування системи органів МС, представництво національних меншин та жінок в органах публічної влади, зв'язок між виборцями та обраними депутатами, зміцнення кадрових ресурсів партій тощо. Отже, у різних країнах місцеві вибори відрізняються низкою особливостей: ступенем інтеграції із системою загальнонаціональних виборів; наявністю виборчих цензів; періодичністю проведення виборів; способом визначення кількості депутатів; особливостями формування виборчих округів; типом виборчої системи; способом обрання мерів або голів місцевих рад.

На підставі аналізу місцевих виборів у зарубіжних країнах можна зробити висновок про те, що Україна прагне наблизитись до європейських стандартів у сфері виборчого права. Водночас пропорційна виборча система на місцевих виборах потребує подальшого вдосконалення. Під час формування органів МС в Україні, запозичивши зарубіжний досвід, необхідно: завершити реформу адміністративно-територіального устрою, прийнявши ряд законодавчих і нормативно-правових актів, сформувати самодостатні органи МС, провівши чергові місцеві вибори на новій законодавчій основі.

Література:

1. Вибори по-шведськи, або Далекий горизонт / Моніторингово-аналітична група "Cifra" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://cifragroup.org/?p=2935>. — Назва з екрану.
2. Грובהва В.П. Виборча система органів влади в Швеції: досвід для України // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція, 2015. — № 15. Том 1. — С. 48—50.
3. Європейській демократичний доробок у галузі виборчого права: Матеріали Венеціанської комісії, ОБСЄ/БДІПЛ, ПАРЕ / За ред. Ю.Ключковського. — К.: ФАДА, ЛДТ, 2008. — 340 с.
4. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року / Міжнародні документи ООН з питань прав людини. — К.: УПФ. Вид-во "Право", 1995. — 12 с.

5. Королівські вибори, або як відбувається голосування у Нідерландах / Моніторингово-аналітична група "Cifra" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://cifragroup.org/?p=2362> — Назва з екрану.

6. Николаїшин Б.Н. Місцеві вибори як базовий механізм формування відносин між органами публічної влади і територіальними громадами: зарубіжний досвід / Б.Николаїшин // Державне управління та місцеве самоврядування. — Дніпропетровськ: ДРІДУ НАДУ. — 2014. — Вип. 4 (23). — С. 212—228.

7. Норвезький секрет успішних виборів / Моніторингово-аналітична група "Cifra" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://cifragroup.org/?p=2500> — Назва з екрану.

8. Про вибори народних депутатів України: Закон України від 17.11.2011 №4061-VI (редакція від 18.10.2019) [Електронний ресурс] / Офіційний портал Верховної Ради України. — Режим доступу: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4061-17/stru>

9. Про місцеві вибори: Закон України від 14.07.2015 № 595-VIII [Електронний ресурс] / Офіційний портал Верховної Ради України. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-19>

10. С царем в голові [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://lenta.ru/articles/2014/02/04/thai>. — Назва з екрану.

11. Чернецька О. Місцеві вибори як форма народовладдя: порівняльний аналіз українського та зарубіжного досвіду / О. Чернецька // Вісн. Центр. виборчої комісії. — 2006. — № 4 (6). — С. 71—74.

12. Bulgarians Protest Over New Voting Rules [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.balkaninsight.com/en/article/bulgarians-stand-up-against-new-voting-rules-04-25-2016> — Назва з екрану.

13. Code of Good Practice in Electoral Matters / Science and Technique of Democracy, № 34. — Strasbourg: European Commission for Democracy through Law, Council of Europe.

14. Compulsori Voting Around the World [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Виборчої Комісії Сполученого Королівства. — Режим доступу: http://www.electoralcommission.org.uk/_data/assets/electoral_commission_pdf_file/0020/16157/ECComp-Votingfinal_22225-16484_E_N_S_W_.pdf

15. Electoral Management Bodies: 6th European Conference "Enhancing Participation in Elections" (The Hague, 30 November — 1 December 2009) and 7th European Conference "Every Voter Counts" (London, 22—23 June 2010) [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Венеціанської Комісії. — Режим доступу: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdf=CDL-EL\(2011\)003-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdf=CDL-EL(2011)003-e). — Назва з екрану.

References:

1. Cifra (2018), "The election is Swedish, or the Far horizon", available at: <http://cifragroup.org/?p=2935> (Accessed 01 Nov 2019).

2. Hrobova, V.P. (2015), "Sweden's electoral system: experience for Ukraine", *Naukovyj visnyk Mizhnarodnoho*

humanitarnoho universytetu. Ser.: *Yurysprudentsiia*, vol. 15, no. 1, pp. 48—50.

3. Kliuchkovs'kyi, Yu. (2008), *Yevropejs'kij demokratychnyj dorobok u haluzi vyborchoho prava: Materialy Venetsians'koi komisii, OBSYe/BDIPL, PARYe* [The European Democratic Excellence in suffrage: Proceedings of the Venice Commission, OSCE / ODIHR, PACE], FADA. LDT, Kyiv, Ukraine.

4. UN (1995), "Universal Declaration of Human Rights. Adopted and proclaimed by the UN General Assembly on 10 December 1948", *Mizhnarodni dokumenty OON z pytan' prav liudyny* [International UN documents on human rights], UPF. Vyd-vo "Pravo", Kyiv, Ukraine.

5. Cifra (2017), "Royal elections, or how the voting happens in the Netherlands", available at: <http://cifragroup.org/?p=2362> (Accessed 01 Nov 2019).

6. Nykolaishyn, B.N. (2014), "Local elections as a basic mechanism for shaping relations between public authorities and territorial communities: foreign experience", *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia*, vol. 4 (23), pp. 212—228.

7. Cifra (2017), "The Norwegian Secret to Successful Elections", available at: <http://cifragroup.org/?p=2500> (Accessed 01 Nov 2019).

8. Verkhovna Rada of Ukraine (2011), *The Law of Ukraine "On the election of the People's Deputies of Ukraine"*, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4061-17> (Accessed 01 Nov 2019).

9. Verkhovna Rada of Ukraine (2015), *The Law of Ukraine "About local elections"*, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-19> (Accessed 01 Nov 2019).

10. lenta.ru (2014), "With the king in his head", available at: <https://lenta.ru/articles/2014/02/04/thai> (Accessed 01 Nov 2019).

11. Chernets'ka, O. (2006), "Local elections as a form of democracy: a comparative analysis of Ukrainian and foreign experience", *Visn. Tsent. vyborchoi komisii*, vol. 4 (6), pp. 71—74.

12. Cheresheva, M. (2016), "Bulgarians Protest Over New Voting Rules", available at: www.balkaninsight.com/en/article/bulgarians-stand-up-against-new-voting-rules-04-25-2016 (Accessed 01 Nov 2019).

13. European Commission for Democracy through Law, Council of Europe (2003), "Code of Good Practice in Electoral Matters", *Science and Technique of Democracy*, vol. 34.

14. UK Electoral Commission (2019), "Compulsori Voting Around the World", available at: http://www.electoralcommission.org.uk/_data/assets/electoral_commission_pdf_file/0020/16157/ECComp-Votingfinal_22225-16484_E_N_S_W_.pdf (Accessed 01 Nov 2019).

15. Venice Commission (2011), "Electoral Management Bodies: 6th European Conference "Enhancing Participation in Elections" (The Hague, 30 November — 1 December 2009) and 7th European Conference "Every Voter Counts" (London, 22—23 June 2010)", available at: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdf=CDL-EL\(2011\)003-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdf=CDL-EL(2011)003-e) (Accessed 01 Nov 2019).

Стаття надійшла до редакції 09.11.2019 р.